

**Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти**

**Лабораторія методики
суспільствознавчих дисциплін**

**Актуальні проблеми
змісту і методики
шкільної історичної освіти
в умовах сучасних
суспільних викликів**

Методичний лист

**Миколаїв
2016**

**Актуальні проблеми змісту
і методики шкільної
історичної освіти в умовах
сучасних суспільних викликів**

Методичний лист

Укладач: Г. І. Михайлович, завідувач лабораторії методики суспільствознавчих дисциплін Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Відповідальна за випуск: І. М. Бєлова, заступник директора з науково-педагогічної роботи Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, протокол від 22.06.2016 № 5.

Актуальні проблеми змісту і методики шкільної історичної освіти в умовах сучасних суспільних викликів : методичний лист / Укл. Г. І. Михайлович. – Миколаїв : ОППО, 2016. – 24 с.

© Лабораторія методики суспільствознавчих дисциплін

© Лабораторія редагування та видавничої діяльності Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
2016

Концепція загальної середньої освіти зазначає: «Освіта XXI століття – це освіта для людини. Її стрижень – розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання та вміння для творчого розв’язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни». Отже, XXI століття ставить перед освітою в цілому новітні вимоги – формування компетентної, відповідальної людини, що означає забезпечення кваліфікованого переходу від знаннєвої до компетентнісної моделі освіти.

Історія як навчальний предмет відіграє особливу роль у розвитку особистості учня, тому проблему відповідності сучасної шкільної історичної освіти реальним вимогам життя справедливо вважають однією з найактуальніших. Ця проблема набуває особливої гостроти, якщо взяти до уваги реалії сьогодення в Україні. Ми живемо в умовах анексії Росією Криму, гібридної війни на Донбасі, спроб спровокувати внутрішні конфлікти в різних регіонах України, зокрема на півдні. Саме тому особливого значення набувають завдання, визначені Державним стандартом для освітньої галузі «Суспільствознавство»:

- підготовка учнів до взаємодії з соціальним середовищем, до самореалізації їх як особистостей в умовах багатоманітного світу через засвоєння комплексу знань, формування відповідних компетенцій;
- виховання в школярів національних та загальнолюдських цінностей, толерантності;
- формування в учнів почуття власної гідності, відповідальності, особистісного ставлення до подій і явищ суспільного життя, здатності робити свідомий вибір.

У пояснювальній записці до навчальної програми з історії для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів зазначено: «Історія допомагає школярам ідентифікувати себе як громадян України, усвідомлювати складність зв’язку сьогодення з минулим, сприймати культурне розмаїття суспільства. Метою навчання історії в школі є формування в учнів самоідентичності та почуття власної гідності на основі осмислення соціального і морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті загального історичного процесу».

Сучасні світові міграційні процеси, явища тісної міжнародної співпраці в науці, економіці, політиці, мистецтві, релігії та інших сферах з одного боку, міждержавні та міжетнічні збройні конфлікти, тероризм з іншого, формулюють для суспільствознавчої освіти особливе суспільне замовлення, зорієнтоване на становлення і розвиток компетентної особистості, громадянина, якому притаманні національна, історична пам'ять, національна самосвідомість, самоідентифікація.

У проекті Концепції нової української школи, розробленої АПН України, підкреслено, що сучасна українська освіта розвивається в умовах глобальних цивілізаційних викликів, тому завдання і виміри її якості переосмислюються і переорієнтовуються на розвиток особистості, здатної відповісти на виклики часу.

У зв'язку зі змінами освітньої парадигми відбувається коригування змісту і результатів навчання історії. Щодо останніх, то від «учень знає» переходимо до «учень вміє», тобто як розуміє, оцінює, порівнює, аргументує, відстоює свою думку, знаходить інформацію тощо. Зміст навчання історії щорічно коригується інструктивно-методичними листами Міністерства освіти і науки України.

У 2016/17 навчальному році учні 5-х класів навчатимуться за двома програмами (на вибір учителя) – «Історія України. Вступ до історії» (К.: Перун, 2005) та «Історія України. Вступ до історії» (К.: Видавничий дім «Освіта», 2013). Відповідно програма 2005 року забезпечена підручником 2010 року видання, програма 2013 – підручником цього ж року видання.

Вивчення історії стародавнього світу у 6 класі здійснюватиметься за програмою «Інтегрований курс «Всесвітня історія. Історія України» (К.: Видавничий дім «Освіта», 2013).

Учні 7–8 класів навчатимуться за оновленими програмами, 9-класи – за програмою «Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи» (К., Перун, 2005). Відповідно до замовлень навчальні заклади забезпечуватимуться підручниками для 8-го класу. Програми 5–9 класів будуть розміщені на сайті МОНУ під таким заголовком «Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів».

Історія України. Всесвітня історія

5–9 класи

(є чинною у 2016/17 н. р)

До змісту навчальної програми з історії України 10–11 класи внесено суттєві зміни, тому йтиметься про її нову редакцію. Зміни зумовлені, насамперед, агресією Росії проти України та маніпулюванням національною пам'яттю українського народу. Тому ще актуальнішою постає проблема збереження історичної пам'яті, формування національної ідентичності, адже «Немає пам'яті – немає ідентичності. Немає ідентичності – немає нації!». Нова редакція програми, в основу якої покладено новітні досягнення історичної науки, особливості державотворення й закономірності формування української політичної нації у рамках історії України ХХ–ХХІ ст., надає можливість відмовитись від радянських підходів щодо оцінки цих явищ і процесів. Нова редакція програми розміщена на web-сайті МОНУ.

Попри зміни у змістовому компоненті програми для 10–11 класів, незмінним залишається обсяг навчальних годин на вивчення історії:

- Історія України (рівень стандарту, академічний рівень) – 52 години на рік;
- Історія України (історичний профіль – 140 годин).
- Всесвітня історія (рівень стандарту, академічний рівень) – 35 годин на рік;
- Всесвітня історія (історичний профіль) – 105 годин;

Суттєвих змін зазнала програма з історії України для 8 класу, адже, незважаючи на віддаленість подій ХVІ–ХVІІІ ст. від сьогодення, відслідковуємо ряд важливих факторів впливу тодішніх часів на ХХІ ст. Звернемо увагу на дві особливі обставини:

1. Своєрідна «циклограма» основних історичних явищ ХVІ–ХVІІ ст.:

- **виникнення** Запорозької Січі і реєстрового козацтва як збройної сили українського народу та ідеалу демократичного устрою суспільства і **ліквідація** Січі наприкінці ХVІІІ ст.;
- **визрівання** передумов, виникнення, удосконалення Української козацької держави – Гетьманщини і її **ліквідація** російською імперією;

- **заселення** Слобожанщини українцями у XVI–XVIII ст., формування там полково-сотенного устрою і його знищення у II половині XVIII ст.

2. Об'єктивний вплив на сьогоднішня більшість абсолютно ординарних подій XVI–XVIII ст.:

- історія заселення Донбасу;
- українсько-російські відносини від 1654 р. до кінця XVIII ст.;
- обставини утвердження на українських землях московського патріархату;
- українсько-кримські відносини.

Програма передбачає зміщення акцентів із питань соціально-економічного розвитку й антифеодальних народних повстань на політичну і воєнно-політичну історію, висвітлення питань заселення та господарського освоєння Середнього і Нижнього Подніпров'я, Півдня та Слобожанщини. Уперше окремі сторінки історії України присвячені історії кримських татар і Криму як складової Української держави. Фактичний матеріал програми має стати свідком того, що мова, віра і культура були найважливішими чинниками єдності різних частин українських земель і збереження українського народу як етнічної одиниці.

Формування сучасної української політичної нації вимагає звернути увагу на представників інших народів, які у цей час проживали на території України і робили свій внесок у її історію і культуру. Період XVI–XVIII ст. поповнив історію непересічними особистостями, які своєю діяльністю сприяли (або заважали) політичному і господарському прогресу. Кожен із них має зайняти своє місце на скрижалях історії, лише хочеться нагадати: чи маємо ми, сучасні українці, право їх судити?

Лабораторія методики суспільствознавчих дисциплін разом зі слухачами курсів при МОШПО підготували на допомогу вчителям, які працюватимуть у 8-х класах, 2 методичних посібники:

- «Розробки уроків з історії України»;
- «Роль особи в історії (національно-визвольні змагання українського народу у XVII–XVIII ст.)».

Оновлена програма з історії для 8 класу і нова редакція програми з історії України для 10–11 класу передбачають проведення практичних занять, розрахованих на вивчення нового

матеріалу і частково на узагальнення. Звертаємо увагу, що в 10–11 класах більшість таких занять завершуються творчими проектами. Враховуючи, що така форма організації навчального заняття не вкладається в 45 хвилин уроку, радимо, ознайомивши учнів із відповідною методикою, практикувати на заняттях у класі захист, а не підготовку проекту.

Відвідування уроків у навчальних закладах області, співбесіди зі слухачами курсів підвищення кваліфікації свідчать, що у частини вчителів історії є проблеми з проведенням уроків узагальнення, які зводяться в основному до тестового контролю знань, причому в його найпримітивніших формах. Нагадуємо, що на уроках узагальнення саме вчитель підводить підсумки вивчення теми, констатує найважливіше й найвагоміше з навчального матеріалу і, залучаючи учнів до співбесіди, розвиває у них мовленнєву і аксіологічну компетентності. На уроках узагальнення мають використовуватись контурні карти, аналітичні схеми, діаграми тощо.

Нормативні документи, які визначають зміст шкільної історичної освіти, чітко окреслюють мету навчання історії, що, як правило, формулюється, зрозуміло і в контексті суспільних викликів. Мета і завдання визначають зміст шкільних історичних курсів і принципи їх конструювання. Зміна мети зумовлює оновлення завдань, що веде до оновлення змісту. Навчання історії вимагає кардинальних змін та оновлення функцій суб'єктів навчального процесу. Звернемось до нашого минулорічного методичного листа «Творчість – основа якісної історичної освіти» і згадаємо, які фактори впливають на кінцевий результат навчання, тобто визначимо мотиваційну складову обох суб'єктів шкільної історичної освіти:

Мотиваційна складова	
Учень	Учитель
<ul style="list-style-type: none"> • особиста зацікавленість предметом; • рівень предметної компетентності; • вплив результатів навчання на майбутню кар'єру; 	<ul style="list-style-type: none"> • професійна компетентність; • професійні інтереси; • громадянська позиція педагога; • соціальна значимість суспільних дисциплін;

<ul style="list-style-type: none"> • громадянська позиція учня, готовність до діяльності; • ставлення близьких людей до результатів навчання; • складність засвоєння предмета; • особисте ставлення до педагога 	<ul style="list-style-type: none"> • IQ учня; • суспільна оцінка результатів навчання
---	---

Аналіз мотиваційних факторів свідчить, що результативність навчання, рівень сформованості учнівських компетенцій залежить від професійної компетентності педагога, його вміння перетворити навчання на творчий і результативний процес. Основу професійної компетентності вчителя складають теоретико-методологічні, психолого-педагогічні, методико-технологічні знання і уміння, готовність розв'язувати педагогічні завдання будь-якої складності. Учитель історії (в ідеалі) – це гуманна, освічена, творча, толерантна людина, яка усвідомлює свою моральну та інтелектуальну місію, професіонал, здатний приймати виклики часу і діяти компетентно і свідомо. Отже, учитель-*дослідник*, учитель-*лідер* має стати центральною фігурою у модернізації освіти, реформуванні освітнього процесу. Науковці Інституту педагогіки НАПН України провели моніторингові дослідження щодо рівня професійної компетентності і творчого потенціалу вчителів і виокремили три основні групи педагогів:

1-а – педагоги з високим рівнем професійної компетентності і, відповідно, високою результативністю;

2-а – педагоги, що прагнуть результативності, але брак знань і досвіду створюють певні труднощі;

3-я – педагоги, що працюють формально, скептично ставляться до новацій.

Проаналізуємо з указаних вище позицій кадровий склад учителів історії Миколаївщини:

Усього вчителів	– 749
Учителі-методисти	– 93/12 %
Старші вчителі	– 156/21 %
Вища категорія	– 370/50 %

Серед істориків області 7,6 % – неспеціалісти (географи, філологи, учителі початкових класів, учителі фізичної культури). Молоді спеціалісти (стаж до 5 років) складають усього 7 %.

Як свідчать дані, категорія вчителів-методистів і старших учителів складає в сумі 249 чоловік або 33 % від загального числа істориків, що у відсотковому відношенні у 2,5 рази більше, ніж неспеціалістів і молодих спеціалістів.

Отримані результати вимагають диференційованого підходу до організації всіх трьох видів післядипломної освіти – формальної, неформальної, інформальної.

Основу післядипломної освіти вчителів історії складають курси підвищення кваліфікації при МОШПО. При складанні навчальних планів орієнтуємось на новітні наукові дослідження та відкриття, особисту дослідницьку проблематику слухачів курсів, що сприяє:

- зміні пріоритетів на користь самостійної моделюючої діяльності (лекція-семінар-модель уроку);
- розвиток ІКТ-компетентностей слухачів курсів (підготовка навчальних проектів);
- конструювання регіонального компонента історичних знань.

Практика заміни традиційних курсових робіт дослідницько-пошуковими проектами дала можливість підготувати методичні матеріали на допомогу вчителям, що викладатимуть історію України у 8-му класі.

За останні роки урізноманітнилось проведення педагогічної практики слухачів курсів. Традиційним стало моделювання уроків із найскладніших тем, практичних занять з учнями. Органічною складовою педпрактики стали уроки-екскурсії, музейні уроки.

Аналізуючи якісний склад слухачів курсів, розширюємо діапазон самостійної роботи, круглих столів, педагогічних дебатів, що сприяє освоєнню сучасних освітніх технологій і пошуку результативних форм роботи з учнями. Як результат – зростає кількість педагогів, які беруть участь у різних видах інтелектуальних учительських змагань, появляються нові імена серед учителів, чії учні стають переможцями і лауреатами учнівських інтелектуальних змагань.

Аналіз результативності курсів підвищення кваліфікації показав, що існує ряд факторів, які гальмують ріст педагогічної майстерності вчителів історії.

Перший фактор – викладання історії педагогами-неспеціалістами. Як правило, вони навчаються очно на курсах підвищення кваліфікації за своїм фахом, а як історики направляються на заочне навчання.

Другий фактор – перехід частини вчителів історії на виборні та інші посади, залишаючись у школі сумісниками. Лише у 2015/16 навчальному році 7 сумісників навчалися за індивідуальним планом.

Третій фактор – недостатній контроль з боку відділів освіти та адміністрації навчальних закладів за регулярністю і результативністю проходження курсів окремими педагогами. Аналіз показує, що така проблема існує насамперед у навчальних закладах I–II ступенів. Зокрема, за I півріччя 2016 року (навчалось чотири групи слухачів загальною кількістю 125 осіб) пройшли курси підвищення кваліфікації лише 3 вчителі зі шкіл I–II ступенів. Як результат такого ставлення до підвищення кваліфікації – за останні 8 років серед учасників III етапу Всеукраїнської олімпіади юних істориків не було жодного представника з навчальних закладів I–II ступенів.

Рівень творчості і креативності педагогів значною мірою залежить від рівня організації методичної роботи в районі (місті) та безпосередньо в навчальних закладах. Стаття 41 Закону України «Про загальну середню освіту» підкреслює, що від координації діяльності предметних лабораторій МОІППО, методичних кабінетів (центрів) і методичних об'єднань залежить якість професійного росту вчителя.

В умовах оптимізації методичних служб значення цієї співпраці різко зростає, адже в окремих районах області практично ліквідовано методичні кабінети. Саме тому на обласному методактиві 02 червня 2016 року методисти лабораторії разом із керівниками районних (міських) методичних об'єднань розробили стратегію та основні напрями роботи на 2016/17 навчальний рік. Анкетування, проведене в ході засідання, показало, що 16 методичних об'єднань із 24-х проблемною темою визначили «Вплив професійної компетентності педагога на формування учнівських предметних компетенцій». Більшість

методичних об'єднань присвятила цій проблемі всю практичну роботу (м. Миколаїв, Южноукраїнськ, Первомайськ, Доманівський, Баштанський, Кривоозерський, Братський райони). Керівники методичних об'єднань приділяють велику увагу роботі з молодими вчителями (м. Миколаїв, Миколаївський, Очаківський, Березанський райони).

Взаємодія учителя і учня дає позитивні результати тоді, коли творчість і креативність педагога спонукає школярів до розв'язання проблем і прийняття рішень, висловлювання свого розуміння ідей і пошуків відповідей на дискусійні питання. Ефективність формування історичних компетентностей значною мірою залежить від уміння вчителя обирати прийоми навчання в конкретних умовах для кожного уроку і кожного класу з урахуванням специфіки матеріалу, що вивчається.

У ході дослідження впливу професійної компетентності вчителів історії на формування предметно-історичних компетентностей учнів зверталась увага на уміння застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснення історичних явищ, фактів, процесів:

- 1) визначати історичні поняття;
- 2) аналізувати, синтезувати та узагальнювати значний обсяг фактів, простежуючи зв'язки і тенденції історичного процесу;
- 3) визначати причини, сутність, наслідки та значення історичних явищ та подій, зв'язки між ними;
- 4) визначати роль людського фактора в історії, розкривати внутрішні мотиви і зовнішні чинники діяльності історичних осіб.

Кожна з цих груп передбачає певну низку вмінь. До першої з них належать:

- уміння тлумачити історичні поняття (хронологічні, історичні, історико-географічні, етнічні, соціологічні, політологічні, джерелознавчі, аксіологічні);
- уміння застосовувати історичні поняття для аналізу історичних явищ і процесів.

Щодо другої групи, то вона передбачає вміння:

- осмислювати навчальний історичний матеріал і визначати в ньому основне;
- аналізувати і синтезувати історичний матеріал;
- узагальнювати і класифікувати історичний матеріал;
- виявляти тенденції в історичному процесі;

– визначати прогресивність історичної події, явища.

До третьої групи вмінь належать такі:

- переносити загальні ознаки історичного явища, процесу на конкретні події (індукція);
- підводити конкретні події під загальні ознаки історичного явища, процесу (дедукція);
- наводити конкретні приклади прояву історичних явищ і процесів;
- установлювати причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями;
- формулювати та обґрунтовувати висновки.

До четвертої групи належать уміння:

- визначати роль конкретної людини, групи людей в історії;
- розкривати внутрішні мотиви і зовнішні чинники діяльності історичних осіб.

Ціннісним складником предметно-історичних компетентностей є стійка емоційна настанова на логічне, а часто і на критичне мислення під час вивчення історичних подій, явищ, процесів, прагнення до розуміння суті історичного процесу, визначення прогресивності історичної події, ролі людського фактора в історії, здатності визначати власну позицію.

Моніторинги, проведені в ході експериментального дослідження, дають можливість проаналізувати взаємозв'язок між професійною компетентністю вчителя і предметними компетентностями учнів. Респондентам дослідження було запропоновано провести самооцінювання за шестибальною шкалою щодо груп історичних компетенцій:

- 1) орієнтація в історичному просторі (просторова);
- 2) орієнтація в історичному часі (хронологічна);
- 3) орієнтація в понятійно-фактологічній базі (мовленнєва);
- 4) уміння працювати з джерелами історичної інформації (джерелознавча);
- 5) судження щодо діяльності історичних діячів (персонологічна);
- 6) осягнення історії (інтерпретаційна).

Узагальнені результати опитування

Питання	Моніторинг/ оцінка	Учителі-експериментатори				Учителі контрольної групи				Учні експериментальної групи				Учні контрольної групи			
		6	5	4	3	6	5	4	3	6	5	4	3	6	5	4	3
1	I	25 %	75 %			35	53	12		5	33	36	22	30	43	21	6
	II	63	37			35	53	12		5	38	33	20	30	44	20	5
2	I	13	25	50		41	47			20	29	33	12	25	38	24	14
	II	25	5	50		41	47			20	30	32		25	25	23	
3	I	38	62			12	15	47		23	28	35	7	25	28	29	9
	II		62	38			35	47		24	33	30	4	29	28	25	8
4	I	25	75			41	53			14	31	36	15	14	29	33	20
	II	38	62			41	53			16	28	38	14	14	29	30	22
5	I	12	50	38		23	74	6		7	35	23	22	7	37	23	30
	II	50	38	12		29	65			23	37	22	13	33	29	33	8

Порівняльний аналіз результатів моніторингів свідчить, що за час експерименту змінилися оцінки вчителів експериментальної групи щодо своєї діяльності. Майже вдвічі більше респондентів оцінили себе вищим балом, однак середня оцінка учнівських компетентностей не змінилась. Із боку учнів зміни в оцінках своїх знань і умінь відбулися неоднозначно. Щодо контрольних груп учителів і учнів, то результати опитування стабільними як щодо власної діяльності, так і середньої оцінки педагогами учнівських досягнень.

Моніторингові дослідження дають можливість оцінити результативність впливу на професійну компетентність учителів тих теоретико-методичних заходів, які проводились із педагогами-експериментаторами протягом 2014–2015 років: семінари, тренінги, практикуми, консультації тощо. Отримані знання, удосконалення методики викладання сприяли позитивним змінам у самооцінках педагогів.

За результатами першого опитування більшість учителів визначають, що з графічних зображень найпопулярніші *карти і таблиці*. Учнівська та учительська аудиторія визнають, що між історичним фактом і поняттям існує різниця. Існують певні розходження у відповідях на питання «Чи висловлюєте власну думку про історичний факт, поняття?». 90 % учителів-експериментаторів дали відповідь «так», у контрольній групі

«так» сказали 35 %, інколи на це наважуються 60 % учителів контрольної групи.

Під час проведення першого моніторингу на запитання «Чи може конкретний діяч вплинути на хід історичного процесу?» відповіли «так» 100 % педагогів учасників експерименту, 83 % – учителів контрольної групи, біля 70 % учнів; респонденти переконані, що історичні діячі не можуть впливати на хід історичного процесу.

Більшість педагогів (75 і 65 %) вважають, що судження про роль окремих діячів не може вплинути на оцінку з історії, у цьому сумнівається 29 % учителів контрольної групи.

Частина моніторингових запитань присвячена методиці викладання історії, зокрема:

- За яким дидактичним моментом визначається тип уроку?
- Яку форму організації навчальної діяльності учнів ви практикуєте найчастіше?
- Який із наведених методів домінує у вашій системі роботи?

Відповіді свідчать, що педагоги обох груп віддають перевагу груповій та індивідуальній роботі, проблемному методу навчання.

Заслуговують на увагу відповіді учнів на запитання:

- Що найчастіше пропонує вам зробити вчитель на уроці?
- Які види завдань ви найчастіше виконуєте за допомогою комп'ютера та Інтернету?

Абсолютна більшість учнів читає підручник і відповідає на запитання, а в Інтернеті лише шукає інформацію.

Аналіз результатів II моніторингу щодо методики викладання історії показує, що пріоритети педагогів не змінились, суттєвих модифікацій майже не відбулось у роботі з підручником, використанні інформаційно-комунікаційних технологій. Насторожує той факт, що і вчителі-експериментатори, і представники контрольної групи віддають перевагу груповій і фронтальній роботі, що суперечить ідеї особистісно орієнтованого навчання.

Абсолютна більшість респондентів відзначає, що рівень навчальних досягнень учнів перевіряється лише тестуванням і усним опитуванням, мало практикується рецензування, колективні бесіди, розв'язання хронологічних задач, що негативно впливає на формування аксіологічної та мовленнєвої компетентностей.

Аналіз результатів моніторингів свідчить, що цілеспрямована діяльність лабораторії методики суспільствознавчих дисциплін щодо розвитку професійної компетентності вчителів має позитивний вплив на результативність навчального процесу з історії. Одночасно результати свідчать, що у викладанні існує ряд проблем, на розв'язання яких має бути зорієнтована діяльність лабораторії:

- розвиток умінь педагогів щодо використання на уроках історії інформаційно-комунікаційних технологій;
- узагальнення і розповсюдження кращого педагогічного досвіду щодо поєднання особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів у навчанні історії;
- удосконалення методики проведення практичних занять, передбачених програмою;
- поєднання формальної, неформальної та інформальної післядипломної освіти вчителів історії.

Яскравим показником рівня професійної компетентності учителів історії став такий вид інтелектуальних вчительських змагань, як конкурс «Учитель року–2016» із номінації «Історія». На участь у конкурсі подали заяви 16 педагогів, із них:

- 2 – мають звання «Учитель-методист»;
- 2 – мають звання «Старший учитель»;
- 10 – мають вищу кваліфікаційну категорію;
- 4 – мають першу кваліфікаційну категорію;
- 2 – спеціалісти II категорії.

У відбірковому турі члени журі оцінювали блоги/сайти конкурсантів, майстер-класи, які розкривали досвід роботи вчителів за своєю темою проблемною, навчальні проекти та контрольну письмову роботу, що включала завдання з педагогіки, психології, змісту та методики історії.

Аналіз сайтів (блогів) показав, що більшість із них розраховані на учнів як цільову аудиторію і містять:

- уривки з історичних документів;
- візуальні джерела;
- електронні версії підручників;
- конспекти уроків;
- домашні завдання для учнів;

- інструкції для учнів щодо самостійного виконання певних завдань;
- інструментарії контролю рівня навчальних досягнень учнів тощо.

Журі констатувало, на більшості блогів/сайтів матеріали розміщувались без будь-якої системи та методичного супроводу, тому оцінки були невисокі.

Майстер-класи показали, що учасники конкурсу намагаються розв'язувати найактуальніші проблеми методики навчання історії:

Аркуша К. В. (м. Миколаїв)	Розвиток критичного мислення учнів у процесі формування інформаційної компетентності
Барташук Р. О. (м. Вознесенськ)	Соціалізація учнівської молоді засобами історії
Гарбуз О. І. (Первомайський район)	Розвиток аксіологічної компетентності учнів
Бохно С. О. (Очаківський район)	Формування предметних компетентностей через використання мультимедійних технологій
Григоренко Г. Г. (м. Южноукраїнськ)	Розвиток пізнавальних інтересів учнів на уроках історії
Капуста О. С. (Березнегуватський район)	Реалізація особистісно орієнтованого підходу на уроках історії
Максимова М. В. (Баштанський район)	Формування толерантності на уроках історії в полікультурному середовищі
Рижинко Л. Г. (Снігурівський район)	Мотивація навчальної діяльності як засіб розвитку пізнавальної активності учнів
Радченко А. С. (Березанський район)	Виховання патріотизму та громадянських почуттів на уроках історії
Бринза Т. М. (Новоодеський район)	Використання творчого потенціалу учнів для активізації дослідницької діяльності
Пастушенко В. А. (Вітовський район)	Практичні навички по роботі з історичними документами та візуальними джерелами
Михайлюк Т. А. (Врадіївський район)	Формування історичних компетентностей як результат навчальної діяльності учнів
Колеснікова О. Ю. (Арбузинський район)	Формування просторової компетентності на уроках історії

Куницька Л. В. (Миколаївський район)	Розвиток життєвих компетентностей учнів засобами активних форм і методів навчання
Ковалів П. В. (Веселинівський район)	Організація краєзнавчої пошуково-дослідницької роботи учнів
Стець В. В.	Формування предметних компетентностей учнів на уроках історії

Високий рівень майстер-класів показали Аркуша К. В., Максимова М. В., Гарбуз О. І., Бринза Т. М. Захист навчальних проектів показав, що більшість конкурсантів не володіють методикою і технікою їх підготовки, не знайомі з етапами дослідницької роботи. Кращі результати показали Аркуша К. В., Максимова М. В., Бохна С. О., Гарбуз О. І., Бартащук Р. О. Аналіз результатів контрольних робіт свідчить, що конкурсанти ознайомлені з новітніми досягненнями основ наук, знають основи педагогіки і психології. Певні труднощі викликали завдання, пов'язані з визначенням педагогічних понять «метод», «прийом», «технологія», «педагогічна система» тощо.

Основним мірилом професійної компетентності учасників конкурсу став урок. Критерії оцінювання навчального заняття включали такі параметри, як уміння визначати мету і очікувані результати, використання сучасних освітніх технологій, урахування вікових особливостей учнів тощо. Кращими були визнані уроки, проведені Аркушею К. В., Максимовою М. В., Бринзою Т. М., які за загальними підсумками зайняли відповідно I, II і III місця.

Аркуша К. В. представила Миколаївську область на III етапі конкурсу «Учитель року–2016», що відбувся у квітні в Чернігові, і, будучи наймолодшою серед конкурсантів, показала 5-й результат серед 24 учасників.

Аналіз уроків учасників конкурсу, розробок уроків слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів історії показує, що найскладнішою проблемою виявляється визначення мети і очікуваних результатів уроків. Учителі вносять у цільовий компонент уроку надто великі завдання, які неможливо реалізувати у межах одного уроку, не вирізняють **мету для вчителя** і **учнів**, не використовують поняття «очікувані результати». У більшості уроків мета включає лише загальні

поняття. Нагадуємо, що проблема цільового компонента уроку з позицій особистісно-компетентнісного підходу у навчанні нами уже розглядалась у методичних листах (2013, 2014, 2015 рр.) і радимо знову звернутись до відповідних статей у журналі «Історія та суспільствознавство в школах України». Вважаємо за потрібне рекомендувати керівникам районних (міських) методичних об'єднань звернутись до цієї проблеми на серпневих засіданнях.

Творчий, ініціативний педагог виховує творчих та ініціативних учнів; професійна компетентність учителя знаходить своє втілення у рівні предметних компетентностей учнів. Цей взаємозв'язок чітко прослідковується у результатах таких видів учнівських інтелектуальних змагань, як олімпіади і турніри. Протягом 4-х років представники нашої області виборювали абсолютні перші місця на IV етапі Всеукраїнських олімпіад з історії (Руденко Олексій, учень Миколаївської гімназії № 2 Миколаївської міської ради, учитель Відайко Г. В.; Денисенко Максим, учень Первомайської гімназії Первомайської міської ради, учитель Качуровська Л. В.). На III етапі Всеукраїнських турнірів юних істориків представники нашої області незмінно посідають 1 місце. Відайко Г. В. присвоєно звання «Заслужений вчитель України» за високі результати, які демонструють його вихованці

Зупинимось на деяких аспектах і проблемах щодо результатів виконання учнями олімпіадних завдань, враховуючи, що на обласному етапі змагаються кращі представники міст і районів, які мають оцінки 10–12 балів за **загальними критеріями оцінювання рівня навчальних досягнень учнів**. Акцентуємо увагу на слові **загальні**, мається на увазі, що «12» відповідає їм і в Миколаєві, і в Арбузинці, і в Березанці тощо. Наприклад, результати 8-х і 11-х класів:

8 клас – загальна кількість балів – 79

результат I місця – 64;

найнижчий результат – 15.

11 клас – загальна кількість балів – 82

результат I місця – 64;

найнижчий результат – 6.

Свідомо не вказуємо прізвища ні учнів, ні вчителів, хай кожен пізнає себе сам. Залишаємо за собою право запитати: Чому, попри однакові для всіх критерії, отримуємо такий результат? Відповідь знайдемо, проаналізувавши питання, які викликали труднощі у 8- та 11-класників. Більшість учнів 8 класу не справились із завданнями, де потрібно скласти план відповіді і сформулювати питання для інтерв'ю. Випускники не справились із завданнями на встановлення причинно-наслідкових зв'язків і складання порівняльних характеристик. Прогалини учнів свідчать про відсутність творчого підходу вчителів до такого етапу уроку, як актуалізація опорних знань. Недоліки у відповідях одинадцятикласників свідчать про надмірне захоплення педагогами тестовою перевіркою знань; в обох випадках – відсутність планомірної роботи з формування відповідних учнівських компетенцій. Ця проблема потребує серйозної уваги на серпневих секційних засіданнях.

2016/17 навчальний рік буде непростим для учительського загалу в цілому і для істориків зокрема. Перехід на оновлену програму 8 класу, упровадження нової редакції програми з історії України для 10–11 класів при відсутності підручників вимагатиме нових підходів у плануванні навчального процесу. Відповідні рекомендації надані керівникам методичних об'єднань на методактиві.

Україну у ХХІ столітті спіткало чимало трагедій, серед яких – Голодомор, Голокост, Волинська трагедія, депортація кримсько-татарського народу. Вивчення цих історичних подій та явищ на основі сучасної методології має великий освітній та виховний потенціал.

У 2016 році виповнюється 75-та річниця трагедії Бабиного Яру, де протягом декількох років, починаючи з 29 вересня 1941 року, нацисти розстрілювали євреїв, ромів, радянських військовополонених, українських патріотів-націоналістів. Річниця трагедії відзначатиметься на державному рівні; у системі освіти заплановано низку заходів для вчителів, учнів, студентів.

29–30 вересня МОНУ рекомендує провести «Уроки пам'яті трагедії Бабиного Яру та «бабиних ярів України»; на цих заняттях варто згадати події Другої світової війни та злочини тоталітарних режимів, які є організаторами геноцидів. Важливо звернути увагу учнівської молоді на опір нацистам, спасіння

простими українцями переслідуваних нацизмом. Україна займає четверте місце у світі за кількістю Праведників народів світу.

2016 рік – рік 20-ї річниці Конституції України, 25-ї річниці незалежності України.

У зв'язку з відзначенням роковин дат і подій, а також з урахуванням поточної вчительської діяльності рекомендуємо районним (міським) методичним об'єднанням учителів історії включити до плану роботи наступні питання:

1. На виконання Указу Президента України «Про відзначення 25-ї річниці незалежності України» від 3 грудня 2015 р. № 675, листа МОНУ «Про відзначення 25-ї річниці незалежності України» від 24.03.2016:

1.1. Активізувати роботу з національно-патріотичного виховання учнівської молоді.

1.2. Провести урочисті лінійки, лекції, тематичні уроки, використовуючи рекомендації Інституту національної пам'яті України.

1.3. Організувати зустрічі з представниками депутатського корпусу органів місцевого самоврядування.

2. На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 червня 2015 р. «Про підготовку до відзначення 150-річчя від дня народження М. С. Грушевського»:

2.1. Забезпечити участь учителів історії в обласній науково-практичній конференції «М. С. Грушевський – творець української держави».

Жовтень 2016 р.

2.2. Провести у загальноосвітніх закладах тематичні тижні, радіопередачі, присвячені Грушевському М. С.

3. На виконання Указу Президента України від 12.08.2015 № 471 «Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами трагедії Бабиного Яру»:

3.1. Провести «Уроки пам'яті» у навчальних закладах.

29–30 вересня.

3.2. Активізувати пошуково-дослідницьку роботу «Праведники народів світу і Миколаївщина».

Протягом року

3.3. Сприяти участі учнівської молоді у міжнародному конкурсі творчих робіт, присвячених Голокосту та геноцидам ХХ століття.

Серпень–вересень 2016 р.

4. Керівникам м/о необхідно:

4.1. Включити до плану роботи творчі звіти вчителів, що атестуватимуться на звання «Старший вчитель», «Вчитель-методист».

4.2. Проаналізувати результати предметних олімпіад, виробити програму покращення роботи з обдарованими дітьми.

4.3. Спланувати надання шефської допомоги молодим учителям.

4.4. Забезпечити проведення районних (міських) турнірів юних істориків.

4.5. Спланувати проведення випереджальних семінарів з актуальних проблем викладання історії.

4.6. Практикувати проведення міжпредметних засідань методичних об'єднань.

4.7. Проаналізувати результативність роботи учителів-методистів, старших учителів.

4.8. Організувати участь навчальних закладів і окремих учнів у проекті «Стежинами рідного краю».

Жовтень–грудень 2016 р.

Лабораторією визначено дні проведення консультацій:

- із проблем викладання історії – **вівторок**;
- організація і зміст методичної роботи з педагогічними кадрами – **четвер**.

ДЛЯ НОТАТОК

Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Лабораторія методики суспільствознавчих дисциплін

Актуальні проблеми змісту і методики шкільної історичної освіти в умовах сучасних суспільних викликів

Методичний лист

Технічна верстка: Н. М. Дерманська

Папір офсетний. Друк на різнографі

Формат 60x84/16

Умовно-друкованих арк. – 1,5

Обліково-видавничих арк. – 1,4

Гарнітура шкільна

Тираж 100

Замовлення № 28

Адреса редакції:

вул. Адміральська, 4-а,

м. Миколаїв, 54001

Тел./факс 37 85 89

<http://www.moippo.mk.ua>,

e-mail: moippo@moippo.mk.ua